

рення мережі реабілітаційних центрів та розвитку системи інклюзивного навчання. У корекційно-реабілітаційному процесі важливого значення набувають принцип активної участі людей з обмеженими можливостями та членів їхніх сімей в організації роботи служб допомоги для них та принцип вивчення та збереження сімейних зв'язків таких людей (Є. Холостова, Н. Демет'єва [5, с. 54-61]). Підвищення інтересу до питань сімейного виховання дітей з особливостями розвитку засвідчує велика кількість досліджень з даної проблематики в галузі соціології, психології, педагогіки (Л. Борщевська, О. Мастокова, Т. Соловійова, О. Ярська-Смирнова та ін.). Спеціалістами все частіше підкреслюється необхідність залучення батьків у процес розвитку дітей, у розробку для них реабілітаційних, корекційних та освітніх програм. Серед головних завдань спеціальної школи називається надання психолого-педагогічної допомоги батькам або особам, які їх замінюють, з метою забезпечення їх активної участі в комплексній навчально-виховній і корекційно-розвитковій роботі (пункт 1.4) [4]. Проте зміст такої допомоги даним документом не визначається.

На основі узагальнення зарубіжного й вітчизняного досвіду медико-соціальної реабілітації дітей з особливостями психофізичного розвитку (Н. Грабовенко, А. Колупаєва, В. Ляшенко, В. Нечипоренко та ін.), нами визначено комплекс медико-психолого-педагогічних послуг, які можуть надаватися таким дітям та їх сім'ям в умовах реабілітаційних установ [2, с. 91-92]. Зважаючи на наявність у спеціальних школах мультидисциплінарної команди фахівців (лікар, психолог, логопед, корекційний педагог, соціальний педагог, інструктор з ЛФК), визначені послуги можуть надаватися і в таких закладах. Мета роботи фахівців із сім'єю має полягати у корекції ставлення батьків до дитини, формуванні їхньої реабілітаційної культури та підвищенні реабілітаційної активності.

Нами визначено зміст та методику проведення найбільш популярних групових (групові консультації, лекції, відкриті заняття, обмін досвідом між батьками, батьківські читання й тренінги) та індивідуальних (індивідуальні консультації, складання та укладання угоди між педагогом та батьками дитини) форм роботи з батьками «особливих» дітей [2, с. 183-191].

Отже, педагогічна допомога дітям з порушенням розвитку полягає, насамперед, у наданні психолого-педагогічної підтримки їхнім батькам. Виховання такої дитини висуває додаткові вимоги до сім'ї та характеру сімейного виховання. Від батьків вимагається перегляд ціннісних установок як по відношенню до дитини, так і до своїх можливостей її виховання, а від фахівців – розробки концепції підтримки такої сім'ї з метою формування або активізації її реабілітаційної культури та реабілітаційної активності.

Список використаних джерел:

1. Беляева М.А. Социально-педагогическая работа с семьей ребенка-инвалида : учеб. пособ. / М.А. Беляева, И.Е. Кузнецов. – Екатеринбург : Изд-во АМБ, 2001. – 120 с.

2. Ежова Т.Є. Соціальна реабілітація дітей-інвалідів : навч. посіб. / Ежова Т.Є. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 284 с.

3. Зайцев Д.В. Социальная интеграция детей-инвалидов в современной России / Зайцев Д.В. – Саратов : Науч. книга, 2003 – 253 с.

4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.09.2008 № 852 «Про затвердження Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

5. Холостова Е.И. Социальная реабилитация : учеб. пособ. / Е.И. Холостова, Н.Ф. Дементьева. – М. : Дашков и К, 2003. – 339 с.

ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ СІМЕЙНИХ КОНФЕРЕНЦІЙ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ

Завацька Л.М.

м. Чернігів

Рівень розвитку сучасного суспільства настільки загострив проблеми, які пов'язані з формуванням особистості дитини, її навчанням, вихованням і розвитком, що про такі масові форми поведінки в яких переважає суспільно-небезпечна, егоїстична спрямованість, необхідно говорити як про явище винятково важливе.

У появі все більшої кількості неблагополучних, проблемних, «важких», девіантних дітей певною мірою винні сім'я і школа. Саме сім'я не завжди може створити сприятливий соціально-психологічний клімат і повноцінно реалізувати свій педагогічний потенціал та виховні можливості. Часто батьки, орієнтуючись на тезу «виховувати і лікувати вміють всі», формують у себе впевненість у тому, що їх рішення стосовно оцінки вчинка дитини є єдино вірне. Особливо це стосується таких девіантних вчинків неповнолітніх, які знаходяться на грані порушення закону.

А відтак, батьки часто вдаються до крайнощів, а інколи і до неадекватних підходів у залагодженні конфлікту власної дитини як кривдника та скривдженого нею однолітка. Одночасно батьки шукають підтримки інших фахівців, які б допомогли у оцінці результату вчинку, особливо емоційних переживань підлітка.

Зауважимо, що проблеми сучасної сім'ї та соціально-педагогічної діяльності з різними типами сімей впродовж останнього часу виступають предметом актуального вивчення вітчизняними дослідниками О. Безпалько, І. Звереві, А. Капської, І. Трубавіної, С. Харченко. Соціально-педагогічним особливостям формування дитини в умовах родинного виховання присвячені праці Ю. Азарова, Т. Алексеенко, І. Трухіна та інших. Мета статті полягає у з'ясуванні потенційних можливостей впровадження нових моделей за-

лагодження конфліктних ситуацій в контексті відновлювальних підходів соціально-педагогічній роботі з девіантними підлітками та їх сім'ями.

Таким чином постає питання розробки і впровадження такого напрямку соціально-педагогічної діяльності з сім'єю, який дасть можливість розширити межі її соціальної компетентності, відновити втрачену здатність до маневрування у пошуках ефективних способів розв'язання конфліктних ситуацій у сім'ї та поза нею. Основний інструмент такої роботи – організація і реалізація спеціальних модельних життєвих ситуацій в яких були б наявними конфлікти інтересів чи порушені норми взаємин. Успішна або неуспішна участь конкретного підлітка у процедурі порозуміння та рефлексії залежить від участі зацікавлених у цьому процесі дорослих.

Означений напрямок, на нашу думку, може бути реалізований із застосуванням сімейних конференцій у межах методу порозуміння. На сьогодні відчувається реальна потреба впровадження відновлювальних підходів не тільки у вітчизняній системі правосуддя, але й у соціально-педагогічній роботі з девіантними підлітками та їх сім'ями. Це зумовлено двома факторами.

По-перше, йдеться про позитивний вплив програм реституційного правосуддя на потерпілого та правопорушника. Участь у таких програмах дозволяє потерпілому подолати негативні наслідки вчинку або злочину, сприяє усвідомленню правопорушником своєї провини, прийняттю відповідальності за свої дії, відшкодуванню моральних і матеріальних збитків.

По-друге, програми відновлювального правосуддя можуть стати безпосереднім механізмом реалізації права сторін на примирення з усвідомленням необхідності таких дій.

Характерною рисою усіх програм які презентують відновлювальне правосуддя є те що вони базуються на однакових принципах:

- добровільність участі сторін у процедурі та конфіденційність;
- самовизначення сторін, тобто передача сторонам повноважень щодо пошуку та прийняття взаємоприйняттого рішення;
- активна участь сторін (потерпілого та правопорушника) означає, що сторони беруть безпосередню участь, сприймаються як учасники процедури, а не як її об'єкти чи сторонні спостерігачі;
- прийняття правопорушником відповідальності за спричинену вчинком шкоду, що передбачає визнання правопорушником провини та готовність до відшкодування завданих збитків;
- визнання почуттів та потреб потерпілого, що передбачає можливість висловити потерпілому свою точку зору стосовно події, що трапилась, та того, яким чином може бути усунено завдану моральну й матеріальну шкоду.

Однією з найбільш поширених моделей відновлювального правосуддя є сімейні конференції. Сімейні конференції беруть початок у традиціях

корінного населення Нової Зеландії, де вперше було законодавчо визначено цю модель правосуддя у 1989 році. Ідея полягає у тому, щоб залучити до обговорення ситуації не тільки потерпілого чи скривдженого і кривдника чи правопорушника, а й членів їх родин. Важливим фактором є підтримка членів сім'ї та відповідальність винуватця перед ними. У процесі обговорення родина розробляє узгоджену стратегію поведінки кривдника чи правопорушника, допомагає йому взяти на себе відповідальність і виправити завдану шкоду. Можливі учасники наради це:

- правопорушник і члени його розширеної сім'ї (батьки, брати, сестри, інші родичі, в тому числі ті, хто проживає окремо від сім'ї правопорушника);
- особи з безпосереднього оточення правопорушника, ті, хто певним чином пов'язані з ним (друзі, сусіди, вчителі, колеги, керівники тощо);
- постраждалий від вчинку і члени його розширеної сім'ї;
- особи з безпосереднього оточення постраждалого.

Проте аналіз практичної роботи з сім'ями свідчить про те, що більшість сімей, які мають проблеми у вихованні і корекції поведінки своїх дітей, не готові до повноцінної участі у сімейних конференціях. Наразі необхідною є допомога соціального педагога щодо усвідомлення батьками необхідності переходу з індивідуального на груповий рівень узгодження батьківських диспозицій спільної відповідальності з власною дитиною за скоєні вчинки. Аналізуючи запропоновані науковцями різні підходи щодо розвитку сім'ї ми прийшли до висновку, що у підготовці до участі у сімейних конференціях сім'я повинна пройти такі стадії, на кожній з яких формуються відповідні елементи самопідтримки:

- Стадія орієнтації – члени сім'ї зустрічаються вперше, шукають спільність інтересів та складають плани щодо ситуації. Кожен учасник приймає самостійне рішення про доцільність приналежності до цієї групи та ступінь залежності від інших членів родини.
- Стадія влади – окремі особи заявляють претензії на вплив та контроль над групою. Головним питанням стає володіння владою. Здійснюється перегляд структури сім'ї та її функціонування. В цьому процесі розвиваються норми та цінності сім'ї.
- Стадія переговорів – у сім'ї відбувається боротьба думок та поглядів як шлях до розв'язання конфлікту. Посилюються традиції сім'ї, розвиваються її норми та зміцнюється індивідуальна участь членів, вони стають вільнішими при обміні інформацією та думками.
- Функціональна стадія – досягається високий рівень інтеграції родини. Виникає все менше конфліктів з приводу структури сім'ї та устанавлюються шляхи її функціонування. Членам сім'ї задають різні ролі, з якими всі згодні. Налагоджуються внутрішньородинні зв'язки. На цій стадії виникають сприятли-

віші умови для змін, конфлікти вирішуються з мінімальними втратами енергії. Члени сім'ї стають взаємозалежними при розв'язанні проблеми [2, 312 – 313].

Таким чином, навіть пройшовши всі стадії розвитку, сім'я не завжди повністю готова виступити у ролі суб'єктів сімейних конференцій. Наразі актуальною є соціально-педагогічна діяльність щодо підготовки батьків до участі у таких формах роботи, які дають можливість відновити справедливість та реалізувати права сторін на примирення і таким чином вирішити проблеми власної дитини.

Список використаних джерел:

1. Эртсен И. Реконструкция связей в сообществе – медиация и восстановительное правосудие в Европе / Эртсен И., Маккей Р., Пеликан К. – К. : Издатель Захаренко, 2008. – 184 с.
2. Вища освіта України : методологічні та соціально-виховні проблеми модернізації : [монографія] / [під заг. ред. В.П. Андрущенко, М.І. Михальченка, В.Г. Кременя]. – К. : ДЦССМ ; Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 362 с.
3. Сімейні групові наради як метод розв'язання конфліктних ситуацій : методичні матеріали для тренера / упоряд. :Т.П. Авельцева, Н.В. Зимівець, О.А. Калібаба, В.П. Лютий [за заг. ред. І.Д. Зверевної]. – К. : Наук.світ, 2003. – 86 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОГО ПРИЙОМНОГО БАТЬКІВСТВА

Ігнатенко К.В.

м. Луганськ

У основу концепції формування компетентного прийомного батьківства доцільно покласти ідеї посилення ролі соціальних інститутів суспільства; пріоритету професійної прийомної сім'ї, як перспективної форми виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; спрямованості процесу формування педагогічної компетентності у батьків прийомної сім'ї в руслі безперервної освіти [2].

Процес формування педагогічної компетентності батьків прийомної сім'ї є багаторівневою інтеграційною освітою, що складається з ряду взаємозв'язаних компонентів: мотиваційно-ціннісного, ставленнєво-особистісного, когнітивно-операційного, комунікативного й компоненту креативної рефлексії. Різна міра сформованості компонентів визначає рівні компетентності батьків прийомної сім'ї: інтуїтивно-нормативний (низький), активний (середній) й креативний (високий). У числі закономірностей, що забезпечують організацію й функціонування процесу формування компетентного прийомного батьківства, можна виділити безперервність й особистісно-орієнтовану спрямованість підготов-

ми прийомних батьків; професійно компетентну організаційно-педагогічну діяльність соціальних працівників в прийомній сім'ї.

Впровадження моделі компетентного прийомного батьківства передбачає дотримання наступних соціально-педагогічних умов:

- наявність і функціонування єдиного соціально-освітнього комплексу, що відповідає за планування, організацію, координацію, регулювання й контроль вище позначеного процесу;

- організація спеціальної підготовки соціальних працівників для роботи з прийомними батьками;

- забезпечення оптимального поєднання психолого-педагогічної, медичної, юридичної та соціально-економічної складових в підготовці прийомних батьків до виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

- впровадження двох взаємопов'язаних технологічних етапів підготовки прийомних батьків: організаційного, представленого комплексною системою супроводу прийомної сім'ї, й теоретико-практичного, що складається з Програми підготовки прийомних батьків «Компетентне прийомне батьківство» й програми Педагогічної студії для прийомних батьків;

- моніторинг якості формування педагогічної компетентності у батьків з професійної прийомної сім'ї;

- використання у процесі підготовки прийомних батьків таких групових форм та методів соціально-педагогічного навчання, які б підвищували виховний потенціал прийомних батьків й були направлені на активізацію роботи у групі тощо.

Робота по формуванню компетентного прийомного батьківства в умовах єдиного соціально-освітнього комплексу включає діагностику вихідного рівня сформованості у прийомних батьків мотиваційно-ціннісного, когнітивного-операційного, аналітико-рефлексивного, особистісного, індивідуально-творчого критеріїв педагогічної компетентності; оволодіння визначеним колом знань з соціальної роботи, правознавства, психології, педагогіки; тренінг підготовки прийомної сім'ї й дітей-сиріт до спільного проживання; формування у прийомних батьків здатності застосовувати на практиці комплекс професійних знань, умінь й навичок з виховання дітей-сиріт; тренінг складних ситуацій взаємодії з прийомним дітьми; забезпечення готовності до педагогічної взаємодії з фахівцями, організуючими комплексний супровід професійної прийомної сім'ї, і біологічними батьками прийомної дитини.

Організацію навчального процесу підготовки соціальних працівників й прийомних батьків до виховної діяльності в рамках прийомної сім'ї доцільно здійснювати за допомогою наступного інструментарію: виявлення й активізація особистого досвіду, самовизначення по відношенню до наявних